

म्हणीः अनुभवाच्या खाणी

कावळ्याची नजर पिंडावर...
गाव माझाचा, एक नाही कामाचा.

संकलन: गोपाळ गोरे

मराठी म्हणी व वाक्प्रचारांचे संकलन

म्हणीः
अनुभवाच्या खाणी
(मराठी म्हणी व वाक्प्रचारांचे संकलन)

संकलन :
गोपाळ गोरे

साटम उद्योग™
www.satamudyogbooks.com

● ई-बुक आवृत्ती

● संकलन : गोपाळ गोरे

● प्रकाशक : हेमंत स. साटम

● मुद्रक : साटम उद्योग

२०३, अमित इंड. इस्टेट, लालबाग, मुंबई-४०० ०१२.

☎ ८१६९९ ८४९२७

दोन शब्द

म्हणी आणि वाक्प्रचार हे भाषेचे अलंकार आहेत. हे अलंकार भाषेचं सौंदर्य आणि सौष्ठव अनेक पटीने वाढवतात. एखाद्या सुंदर स्त्रीने अंगावर एक-दोन दागिने घातले की तिचं सौंदर्य अधिक खुलून दिसतं आणि सर्वांचं लक्ष वेधून घेतं. तसंच लिहिण्या-बोलण्यात म्हणींचा किंवा वाक्प्रचारांचा मोजकेपणाने उपयोग केला तर त्या बोलण्याला आणि लिहिण्याला एक प्रकारचं सौंदर्य आणि वजन प्राप्त होतं. इतकंच नव्हे तर आपल्या बोलण्यातला आणि लिहिण्यातला आशय नेमकेपणाने व्यक्त होतो आणि तो अधिक चांगला परिणाम घडवतो.

म्हणी आणि वाक्प्रचार प्रत्यक्ष व्यवहारातील अनुभवातून तयार झालेले आहेत. माणसाचा व्यवहार जसा जीवनाच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रात वाढत गेला, तसतशी त्याच्या अनुभवाची व्याप्तीही वाढत गेली आणि या अनुभवातून तथ्य व सत्य रुपाने जे सार हाती आलं ते मग व्यावहारिक भाषेत म्हणींच्या व वाक्प्रचारांच्या रुपाने व्यक्त होत गेलं. तेव्हा म्हणी व वाक्प्रचार ही सदासर्वकाळ अनुभवलेली वास्तवता किंवा सत्यता असते. म्हणूनच म्हणी म्हणजे अनुभवाच्या खाणी होत. बोलण्यातून व लिहिण्यातून मोजक्या शब्दात जेव्हा आपली भावना, आपला विचार व्यक्त करायचा असतो तेव्हा आपण म्हणी व वाक्प्रचारांचा उपयोग करतो. त्यामुळे भाषेला लाघव प्राप्त होतं. सांगण्यातला रुक्षणा कमी होऊन ते रंजक होते. बोलणं व लिहिणं म्हणी व वाक्प्रचार यामुळे ओघवतं आणि वाहतं होतं.

श्रीसंत ज्ञानदेव, नामदेव, तुकोबाराय अथवा श्रीसमर्थ रामदास यांच्या ओवी-अभंगात या संतांनी जी व्यावहारिक सत्यता सांगितली आहे ती आजही म्हणींच्या स्वरूपात आपण उपयोगात आणतो.

उदाहरणार्थ : नाही निर्मळ मन, काय करील साबण (तुकाराम), मोले घातले रडाया, नाही आसू नाही माया (तुकाराम), मनी नसे भाव अन् देवा मला पाव (राष्ट्रसंत तुकडोजी), श्रीगुरुसारिखा असता पाठीराखा । इतरांचा लेखा कोण करी (ज्ञानदेव), राजयाची कांता काय भीक मागे । मनाचिया जोगे सिद्धी पावे ॥ (ज्ञानदेव), ढेकणाच्या संगे हिरा तो भंगला । कुसंगे नासला साधु तैसा (तुकाराम)

मराठी भाषेत अशा अनंत म्हणी आणि अगणित वाक्प्रचार आहेत. महाराष्ट्रात मराठी इतक्याच कोकणी, वऱ्हाडी, अहिराणी अशा अनेक भाषा बोलल्या जातात. या भाषांमध्येही म्हणी आणि वाक्प्रचारांची खूप रेलचेल आहे. या म्हणी-वाक्प्रचारांचा उपयोगही मराठीत केला जातो.

मराठीच नव्हे तर जगातील सर्व भाषांमध्ये अशा अनुभवांच्या खाणी असलेल्या म्हणी आणि व्यावहारिक तथ्य सांगणारे वाक्प्रचार अगणित आहेत. त्यांच्यामुळे भाषांचा डौल वाढला आहे. त्या सुंदर तर झाल्या आहेतच शिवाय श्रीमंतही झाल्या आहेत. कारण कमीत कमी शब्दात व्यावहारिक जगण्यातले स्वभावदोष, वृत्ती-प्रवृत्ती, विरोधाभास, व्यंगं आणि चिरंतन सत्य हळुवारपणे सांगण्याची किमया व सामर्थ्य या म्हणी व वाक्प्रचारात काठोकाठ भरलेलं आहे.

या पुस्तकात मराठी भाषेतील काही निवडक म्हणी व वाक्प्रचार यांचं श्री. गोपाळ गोरे यांनी संकलन केलेलं आहे. हे संकलन म्हणजे अपार समुद्रातून वेचलेलं ओंजळभर पाणी होय. पण एवढ्या ओंजळभर पाण्यानेही तुम्ही आपली लिहिण्या-बोलण्यातील व व्यवहारातील भाषा सहज सुंदर करू शकाल अशी खात्री आहे. शालेय विद्यार्थ्यांना, विशेष करून इंग्रजी माध्यमात शिकणाऱ्या शालेय विद्यार्थ्यांना हे संकलन खूप उपयुक्त ठरेल हा विश्वास.

- गुरुदास